

Standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs

Advies over de omgang met taalvariatie, talige diversiteit en de positie van het Standaardnederlands in het onderwijs in Nederland en Vlaanderen

Adviescommissie 'Standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs', december 2019

CONCEPT

Inhoudsopgave

<i>Inleiding</i>	3
Afbakening en terminologie	3
<i>Overwegingen</i>	5
Onderzoek	6
Bestaand beleid	6
Grondslagen voor beleidsadviezen	8
<i>Adviezen</i>	10
Standaardtaal	10
Talige diversiteit	10
Niveauspecifiek	11
Regiospecifiek	12
Concrete hulp aan scholen en leraren	12
Slotopmerking	13
<i>Commissie</i>	14
<i>Verder lezen</i>	15
<i>Bijlage</i>	16

Inleiding

Hoe gaan we om met standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs? Een belangrijke en actuele kwestie, die vraagt om verstandig beleid. Om die vraag te beantwoorden heeft het Algemeen Secretariaat van de Taalunie een commissie ingesteld met Nederlandse en Vlaamse deskundigen op het terrein van onderwijs, onderwijsbeleid en het onderzoek van taalvariatie en talige diversiteit.

De commissie sluit in haar adviezen aan bij twee recente publicaties. Allereerst *Iedereen taalcompetent!*, de visie van het Algemeen Secretariaat op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw. Die visietekst, geschreven in de aanloop naar de vernieuwing van het onderwijscurriculum in zowel Vlaanderen als Nederland, vormt de aanleiding tot dit aanvullende advies over standaardtaal en talige diversiteit. *Iedereen taalcompetent!* presenteert een visie op onderwijs in en van het Nederlands. Deze visie stelt het begrip taalcompetentie centraal: de kennis, vaardigheden en attitudes die het onderwijs bij leerlingen helpt ontwikkelen om doelgericht te leren omgaan met taal.

De andere direct relevante publicatie is de *Visie op taalvariatie en taalbeleid* van de Adviescommissie Taalvariatie en het daaropvolgende implementatieplan van de Taalunie. Verder steunen de adviezen direct of indirect op wetenschappelijke literatuur en op de kennis en expertise van de leden.

Deze adviestekst bevat overwegingen van de commissie voor het maken van beleid voor standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs. De kern van de tekst zijn de adviezen aan het einde. Naast algemene adviezen geeft de commissie concrete aanbevelingen voor hulp aan scholen en leraren om dat beleid vorm te geven in de lessen en op school in het algemeen.

De adviezen van de commissie zijn bedoeld als vertrekpunt voor het Algemeen Secretariaat bij het formuleren van zijn beleidsvisie op standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs.

Afbakening en terminologie

Met *onderwijs* wordt in dit advies al het onderwijs tot aan het hoger onderwijs bedoeld: voor- en voegschoolse educatie, kleuter- en lager onderwijs of basisonderwijs, secundair of voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs. Het hoger onderwijs valt niet binnen het bereik van dit advies; daarvoor bestaat apart taalbeleid.¹

De opdracht van de commissie beperkt zich tot de situatie in Nederland en Vlaanderen. Ook het Nederlandstalige onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest hoort bij het Vlaamse onderwijs; dat beleidsterrein valt onder de Vlaamse Gemeenschap. De niet-Europese delen van het taalgebied (Suriname en de Caribische eilanden) blijven buiten beschouwing.

Hoewel de opdracht van de commissie in eerste instantie de variatie in en om het Nederlands betrof, spelen in de onderwijspraktijk ook andere (thuis)talen een rol –

¹ Zie onder meer:

- het Nederlands/Vlaams Platform Taalbeleid Hoger Onderwijs, www.taalbeleidhogeronderwijs.org
- het Nederlandse wetsvoorstel over taal en toegankelijkheid, www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/09/09/wetsvoorstel-taal-en-toegankelijkheid
- het advies van de Vlaamse Onderwijsraad over taalbeleid in het hoger onderwijs, www.vlaanderen.be/publicaties/taalbeleid-in-het-vlaamse-hoger-onderwijs-advies-vlor

bijvoorbeeld talen van kinderen uit gezinnen met een migratieachtergrond en talen van nieuwkomers, zoals vluchtelingen en expats. Omdat die meertaligheid in het beleid niet genegeerd kan en mag worden, is die ook in de overwegingen en de adviezen van de commissie meegenomen. Voor *taalvariatie* en *meertaligheid* samen is voor de overkoepelende term *talige diversiteit* gekozen.

Onder *Nederlands* verstaan we alle variëteiten van die taal. De in Nederland onder het Europees Handvest erkende regionale talen Fries, Nedersaksisch en Limburgs gelden formeel als aparte talen. Desondanks is goed beleid rondom talige diversiteit voor sprekers van die talen even relevant als voor gebruikers van andere talen of variëteiten van het Nederlands.

Standaardnederlands is de taalvariëteit die als de algemene taal in het Nederlandse taalgebied fungeert, aanzien en erkenning geniet als voertaal van overheid, onderwijs, media en andere centrale instituties van de samenleving, en die de meeste permanente inwoners van het taalgebied in elk geval receptief beheersen. Het geschreven Standaardnederlands is grotendeels uniform (al zijn er verschillen per land), is als taalsysteem (grammaticaal, lexicaal etc.) beschreven en gecodificeerd, en wordt als norm geaccepteerd en gehanteerd. Het is ook de vorm die vreemde- en tweedetaalleerders krijgen aangeboden, ook buiten het Nederlandse taalgebied.

Het is goed om te beseffen dat de termen *standaardtaal* en *Standaardnederlands* niet voor iedereen uitsluitend positieve connotaties hebben. In het verleden zijn bijvoorbeeld in het onderwijs vormen van het Nederlands die niet aan die 'standaard' voldeden, actief veroordeeld, ontmoedigd en afgeleerd.

Overwegingen

Taal speelt in het onderwijs, net als in de rest van de maatschappij, overduidelijk een prominente rol. Instructietaal in de klas, lesmateriaal, iedere vorm van overhoring en examinering, communicatie tussen leraren, begeleidend/ondersteunend personeel, leerlingen en ouders/verzorgers (mondeling en schriftelijk), de nodige extra inspanning voor leerlingen met zorgbehoeften – niets in en rond het onderwijs functioneert zonder taal. Taal in het onderwijs is dus heel wat breder dan alleen het schoolvak ‘taal’ of ‘Nederlands’.

Het onderwijs helpt leerlingen de kennis, vaardigheden en attitudes te ontwikkelen om te leren omgaan met taal. Die taalcompetentie is in *iedereen taalcompetent!* uitgewerkt in vier kernthema's voor het curriculum: de eigen identiteit (jezelf vaardig uitdrukken), communicatie (doelen bereiken en relaties onderhouden), informatie (de wereld begrijpen en deelnemen aan maatschappij en democratie) en cultuur (culturele kennis en expressie).

Nu bestaat er meer taal dan ‘het Nederlands’: naast de standaardtaal kent het Nederlands veel variatie (lokaal, regionaal, nationaal, sociaal, etnisch) en worden er in de Nederlandstalige maatschappij nog meer talen gebruikt. De opdracht van de commissie is om advies te geven over te vormen beleid rondom standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs.

Om onderwijs succesvol te laten zijn, moeten leerlingen zich goed voelen en gehoord worden. Erkenning van en respect voor ieders achtergrond, met inbegrip van de taal of talen die de leerlingen thuis gebruiken, is essentieel voor met name de eerste twee kernthema's: identiteit en communicatie. Hoe beter scholen en leraren op talige diversiteit inspelen, hoe kleiner de kans dat leerlingen nadelen ondervinden van bijvoorbeeld verschillen tussen het taalgebruik thuis of met hun vrienden en vriendinnen en dat in de klas. En, hoe groter de kans op het succesvol leren beheersen van de standaardtaal.

Talige diversiteit

Het bijzonder diverse dialectcontinuüm van het Nederlands zorgt van oudsher voor veel taalvariatie. Met de groeiende mobiliteit zijn vooral vanaf de twintigste eeuw de lokale verschillen in wisselende mate vervaagd, maar er zijn wel nieuwe en andere soorten variëteiten opgekomen.

Zo neemt in Vlaanderen ‘tussentaal’ in al zijn vormen tegenwoordig een prominente plaats in. Dat is omgangstaal die veel sterker regionaal getint is dan de standaardtaal, maar minder aan plaats of streek gebonden is dan dialecten. Die tussentaal voelt voor veel mensen meer eigen dan het Standaardnederlands. De vroegere situatie, waarin het dialect de ‘lage code’ was en de standaardtaal de ‘hoge’ en beide codes in taalstructureel opzicht strikt gescheiden waren (diglossie), is voor veel Vlamingen inmiddels veranderd in een situatie van diaglossie: in het Nederlands dat zij spreken, bewegen ze zich binnen een voor iedereen verschillend continuüm tussen de uitersten dialect en standaardtaal. Daar komt voor veel inwoners van Vlaanderen en zeker van grote steden als Antwerpen en Brussel nog het gebruik van andere talen bij: talen van mensen met een migratieachtergrond, Frans, Engels enzovoort.

In Nederland is een groter deel van de bevolking van jongs af aan meer vertrouwd met de standaardtaal, die voor hen minder als vreemd of formeel overkomt. Toch bestaan ook in Nederland grote en levendige streektaalgemeenschappen en is er veel regionale, sociale en etnische variatie, naast tal van andere talen die in het openbare leven en het privé domein een rol spelen. Ook in grote delen van Nederland is er sprake van diaglossie: men bedient

zich van grootschaligere dialectvormen (ook wel regiolecten genoemd) naast de standaardtaal en regionale variëteiten daarvan.

De verschillende variëteiten van het Nederlands hebben niet allemaal hetzelfde prestige. Hoewel elke variëteit in beginsel een volwaardig taalsysteem is, ervaren veel taalgebruikers het Standaardnederlands als maatschappelijke norm, bijvoorbeeld in het onderwijs, in de media, in veel werkomgevingen en in het contact met de overheid.

Dat het Standaardnederlands zo wordt ervaren en die positie ook feitelijk heeft, is ten eerste historisch zo gegroeid; het is al eeuwen de gemeenschappelijke cultuurtaal, die ook in politiek en onderwijs status heeft. Ten tweede is het in de praktijk de enige taal die in ons hele taalgebied in zo goed als alle domeinen ingezet wordt. Alle andere variëteiten bestrijken een beperkter terrein en zijn over het algemeen veel minder gecodificeerd, zodat ze in minder maatschappelijke domeinen dienst kunnen doen. Veel van die variëteiten beperken zich bovendien tot de spreektaal en hebben niet of nauwelijks een schriftcultuur.

Onderzoek

Er is en wordt nog steeds veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs, bijvoorbeeld naar de prestaties van leerlingen die thuis al dan niet dialect of een andere taal gebruiken en naar de taalattitude van leraren en leerlingen. Uit diverse onderzoeken blijkt dat de standaardtaal prestige heeft en als norm geldt. Toch is het Standaardnederlands voor sommigen stijf en onnatuurlijk en kan het door leerlingen en leraren als een obstakel ervaren worden; dit geldt vooral voor de Vlaamse situatie. In de onderwijspraktijk staan communicatie en vakinhoud voorop. Daarbij bedienen leraren zich niet zelden van een continuüm aan taalvormen, van dialect via tussentaal tot standaardtaal.

Onderzoek heeft laten zien dat leerlingen met een andere thuistaal dan Nederlands (dialect of een andere taal) vooral op sociaal vlak baat kunnen hebben bij het gebruik van hun thuistaal (als hulpinstructietaal bijvoorbeeld) en een positieve benadering ervan in het onderwijs: het verhoogt hun welbevinden. Verder is gebleken dat thuis dialect of een andere taal spreken in de meeste gevallen geen negatieve gevolgen heeft voor iemands schoolprestaties.

Veel onderzoekers doen ook aanbevelingen. Drie kernpunten daaruit zijn relevant voor dit advies:

- zorg voor kennis over talige diversiteit op metaniveau, bij leraren en leerlingen;
- kweek registerbewustzijn, zodat leerlingen gevoel krijgen voor welke taal(variëteit) in welke situatie geschikt is en bedreven raken in het maken van de juiste keuze (registervaardigheid);
- besteed aandacht aan attitudevorming: een positieve houding ten opzichte van talen en taalvariëteiten.

Bestaand beleid

Het onderwijsbeleid in Nederland en Vlaanderen neemt het gebruik van het Standaardnederlands als uitgangspunt. Talige diversiteit krijgt daarbij in Nederland nauwelijks aandacht; het bestaan van vele variëteiten van en talen naast het Nederlands heeft in het beleid geen prominente plaats. In Vlaamse beleidsstukken is er meer over te

lezen, maar de benadering van talige diversiteit in het onderwijs is niet consistent en verschilt bijvoorbeeld tussen het Vlaamse en het lokale niveau.

Beleidsmakers verwachten nogal veel van leraren op het terrein van talige diversiteit in het onderwijs: kennis, vaardigheden en attitude overbrengen op leerlingen en ook nog een voorbeeldfunctie vervullen in zowel het gebruik van de standaardtaal als de omgang met variëteiten en andere talen. Voor de haalbaarheid van die doelen is op beleidsniveau niet altijd evenveel oog.

Beleidsvisies Taalunie

De *Visie op taalvariatie en taalvariatiebeleid* geeft richting aan het algemene beleid van de Taalunie op dit terrein. Het implementatieplan van het Algemeen Secretariaat pleit voor een open taalklimaat, waarin variatie – ook binnen het Standaardnederlands – respect verdient. Wel blijft de standaardtaal in het beleid een centrale positie innemen. Het beleid ten aanzien van standaardtaal en taalvariatie moet vanzelfsprekend rekening houden met de wisselwerking tussen die twee; het moet bovendien passen in de context, waardoor het beleid in Nederland kan verschillen van dat in Vlaanderen.

De visietekst neemt registerbewustzijn als uitgangspunt: welke variëteit past het best in een bepaalde communicatieve situatie? Formele interacties, zoals communicatie met de overheden, vereisen het gebruik van de striktst genormeerde taal, het Standaardnederlands. In geschreven taal is het respecteren van standaardtaalnormen haast onoverkomelijk. Gesproken taal laat meer persoonlijke kleuring toe, maar moet in formelere situaties toch zeker begrijpelijk en verzorgd zijn en passen bij de gegeven context. Tegelijkertijd noemt de visietekst de standaardtaal niet neutraal. Zeker in een context waarin het gebruik van Standaardnederlands niet geheel vanzelfsprekend is, kan de keuze voor standaardtaal een signaal zijn: het kan de communicatie en de verhoudingen beïnvloeden.

In algemene zin presenteert de visietekst een taalvariatiebeleid waarin de taalgebruiker centraal staat en taalvariëteiten niet intrinsiek goed of fout zijn: de basishouding tegenover taalvariatie is positief. Beleid op dit vlak moet echter realistisch zijn. Juist in het onderwijs, stelt de visietekst, is wel plaats voor normativiteit; daar moeten leerlingen hun vaardigheden in de standaardtaal (verder) ontwikkelen. Daarnaast moet het onderwijs inspelen op taalvariëteiten en registerbewustzijn; taalkennis en taalbeheersing op metaniveau dus. Er zijn didactische contexten denkbaar waarin naast de standaardtaal ook andere talen en variëteiten een plaats kunnen krijgen.

De visietekst *Iedereen taalcompetent!* was gericht op de vernieuwing van het curriculum in het leerplichtonderwijs, dus ook van het schoolvak Nederlands in het secundair of voortgezet onderwijs, in zowel Vlaanderen als Nederland. Dat metatalige bewustzijn is voor zowel leerlingen als leraren belangrijk. Daarbij geldt dat niet alleen voor leraren Nederlands, maar voor iedereen die lesgeeft.

Belangrijke competenties voor het thema standaardtaal en talige diversiteit zijn volgens *Iedereen taalcompetent!* een positieve talige grondhouding (en vertrouwen in de eigen taalbeheersing) en registerbewustzijn en -vaardigheid: wanneer gebruik je welke taal? Die competenties sluiten aan bij de eerste twee van de vier kernthema's die de visietekst voor het onderwijs Nederlands voorstelt: identiteit en communicatie.

Grondslagen voor beleidsadviezen

Zoals eerder aangestipt, is talige diversiteit een maatschappelijke realiteit waar het onderwijs op ingericht moet zijn. Hoe wenselijk het ook mag worden gevonden dat iedereen het Standaardnederlands tot in de puntjes beheerst, de werkelijke taalsituatie is een stuk complexer. Beleidsmakers en leraren zullen moeten uitgaan van het feit dat niet alle leerlingen vanzelf al het Standaardnederlands kunnen gebruiken en dat ze er misschien ook niet allemaal even positief tegenover staan; dat geldt overigens ook voor een deel van de leraren zelf. Zoals hierboven werd betoogd, zou een ideale en tegelijkertijd reële situatie zijn dat naast het succesvol aanleren en inzetten van de standaardtaal ook erkenning van en respect voor ieders achtergrond, inclusief talige diversiteit, verweven is in het onderwijs. De adviezen zijn dan ook gericht op beide aspecten – standaardtaal en diversiteit – en zijn bedoeld om de daartussen bestaande en/of ervaren kloof te dichten.

De meeste schriftelijke uitingen die leerlingen nu en later in de maatschappij zullen tegenkomen, zijn in het Standaardnederlands – daar verandert het toenemende gebruik van het Engels als internationale taal van de populaire cultuur, het internet, het hoger beroepsonderwijs en het universitaire onderwijs en de zakenwereld weinig aan. De media, de overheid en de meeste bedrijven bedienen zich hoofdzakelijk van het Nederlands. Bovendien is het de gemeenschappelijke omgangstaal in het hele taalgebied. Een zo goed mogelijke beheersing daarvan is dus onmisbaar en het aanbrengen van die beheersing is een taak van het onderwijs.

In de praktijk is het zo dat lang niet alle kinderen thuis vooral standaardtaal krijgen aangeboden. Dé plek om die taal goed te leren beheersen, is dus de school. Het is aan scholen en leraren om de standaardtaal in het onderwijs een centrale rol toe te kennen als instructietaal en algemene omgangstaal.

Daarbij is het de kunst om het Standaardnederlands zo toegankelijk en zo aantrekkelijk mogelijk over te brengen op de leerlingen. Dat stimuleert hen om er ook buiten de context van het onderwijs gebruik van te maken en er verder bedreven in te raken. Dat kan niet zonder begrip van en respect voor alle variëteiten en talen die leerlingen van huis uit meebrengen en/of onderling gebruiken. Die erkenning zorgt ervoor dat leerlingen zich thuis kunnen voelen op school.

Een belangrijk instrument bij het onderwijzen en leren van de standaardtaal is registerbewustzijn. Kennis van en gevoel voor de verschillende taalregisters, met de vaardigheid om ze op de juiste manier en op het juiste moment in te zetten, is essentieel om in de maatschappij de juiste toon aan te slaan, zowel in gesproken woord als op schrift. Het is van groot belang leerlingen gedurende hun schoolcarrière bewust te maken van de variëteiten en talen die ze (moeten) beheersen, en in welke situaties ze die het best kunnen gebruiken.

Het lijkt hierbij raadzaam het begrip *Standaardnederlands* niet te streng af te bakenen. Als de standaardtaal 'eng' wordt opgevat als de meest verzorgde, formele verschijningsvorm van het Nederlands, is de kloof met de in de praktijk gebruikte variëteiten, zoals dialecten en tussentaal, groot en moeilijk te overbruggen en lijkt de beheersing van de standaardtaal als ideaal amper haalbaar. Een herdefiniëring vergt overigens een tolerante houding van degenen die de standaardtaal als een gesloten systeem met uniforme normen zien, zowel in Vlaanderen als in Nederland.

Het beleid met betrekking tot talige diversiteit in het onderwijs zal in elk geval zodanig moeten zijn dat taalgebruikers er geen nadelen van ondervinden – en waar mogelijk zelfs kunnen profiteren van de didactische voordelen die het voorhanden zijnde talige kapitaal biedt. Iedere leerling moet aansluiting kunnen vinden bij het gegeven taalonderwijs. Dat leerlingen met onvoldoende beheersing van het Nederlands van school af komen zal absoluut voorkomen moeten worden.

Enquête

Sluiten de visie en de adviezen van deze commissie aan bij de noden en wensen van mensen die werkzaam zijn in de onderwijspraktijk? De respons op een bescheiden enquête onder enkele honderden docenten in het Nederlandse taalgebied geeft globaal de indruk dat de adviestekst de meningen en ervaringen van leraren goed vertegenwoordigt.

Wat in de antwoorden het meest opvalt, is dat veel leraren een tolerante houding aannemen tegenover het gebruik van variëteiten en andere talen. Een samenvatting van de resultaten van de enquête is te vinden in de bijlage bij deze adviestekst.

CONCEPT

Adviezen

De commissie adviseert de Taalunie het beleid rondom talige diversiteit in het onderwijs zodanig vorm te geven dat de voorgaande overwegingen daarin gerespecteerd worden. Daarbij geeft de commissie de volgende adviezen.

Standaardtaal

Onderwijs in het Nederlands is primair taalvaardigheidsonderwijs in het Standaardnederlands. Die variëteit opent in de maatschappij de meeste deuren. Ook is het de taal waarin in het Nederlandse taalgebied verreweg het grootste aanbod aan talige cultuur bestaat. Zowel voor een maatschappelijke carrière als voor de persoonlijke ontwikkeling heeft het Standaardnederlands grote betekenis.

- Het Standaardnederlands is voor alle leraren de eerste keuze als instructietaal en als omgangstaal in een didactische context.
- Geef het leren beheersen van de standaardtaal aandacht in het hele onderwijs, niet alleen bij het vak taal of Nederlands.
- Laat leraren zich bewust zijn van hun voorbeeldfunctie op het gebied van taalgebruik.
- Blijf gedurende de hele onderwijs carrière aan leerlingen uitleggen dat het Standaardnederlands de taal is waarmee je in het hele Nederlandse taalgebied het verst komt.
- Laat leerlingen zich het Standaardnederlands op twee manieren eigen maken: niet alleen de pure beheersing, maar ook de omarming ervan als een 'eigen' variëteit, waarin ze zich thuis voelen. Dit vergroot de kans op het gebruik van de standaardtaal als (informele) omgangstaal.
- Kies te allen tijde voor een positieve benadering van de standaardtaal: 'vreemd', 'streng' of 'moeilijk' moet niet op de voorgrond staan, maar juist aspecten als 'eigen', 'nuttig' en 'rijk' (en vele andere).
- Vat het begrip *Standaardnederlands* breed op. Hoe toleranter en minder dwingend de standaard is waaraan leerlingen moeten voldoen, hoe groter de kans is dat ze het Standaardnederlands gaan zien als een van de variëteiten die ze (kunnen) beheersen en kunnen gebruiken. De verhouding tussen normativiteit in het onderwijs en de aantrekkelijkheid van standaardtaal verdient blijvende aandacht.
- Overweeg het onderwijs Nederlands voor (groepen) leerlingen die daar baat bij hebben didactisch deels aan te pakken als tweede-/vreemdetalenonderwijs.

Talige diversiteit

- Besteed in het onderwijs op een positieve manier aandacht aan taalvariatie. Een goede attitude daartegenover zorgt tegelijk voor besef van en respect voor registers en variëteiten en voor beter begrip voor de rol van standaardtaal en het belang van de beheersing ervan.
- Geef leerlingen de kennis om te begrijpen hoe de talen en variëteiten die zij beheersen, zich tot elkaar verhouden. Laat ze reflecteren op hun eigen taalgebruik. Leer ze de vaardigheid aan om bepaalde registers in de juiste context in te zetten.
- Respecteer alle andere variëteiten en talen naast het Standaardnederlands. Ze veroordelen of verbieden straalt negatief af op de taal zelf en de gebruikers ervan.

- Geef de ruimte aan andere variëteiten van en naast het Nederlands in de klas, voor zover dat functioneel is, voor zover het de groepsvorming met alle leerlingen in een klas niet in de weg staat en zolang het niet ten koste gaat van het leren beheersen van de standaardtaal. Waar talige diversiteit het leren in het algemeen of het leren beheersen van de standaardtaal specifiek hindert, moet het Standaardnederlands vooropstaan.
- Combineer beleid voor taalvariatie in en om het Nederlands met beleid voor meertaligheid (nog los van het gebruik van andere talen als instructietaal). De talige diversiteit in de maatschappij en in de dagelijkse situatie van een groot deel van de leerlingen vraagt om een overkoepelende benadering.
- Besteed behalve aan de standaardtaal ook aandacht aan talige diversiteit bij veel meer vakken dan alleen Nederlands; taalbeschouwing vanuit dat perspectief kan ook aan bod komen bij bijvoorbeeld maatschappijleer en geschiedenis en in het vreemdetalenonderwijs.
- Zorg ervoor dat kennis over en bewustzijn van talige diversiteit en standaardtaal een expliciet onderdeel is van leermiddelen.
- Integreer het onderwerp talige diversiteit en standaardtaal in de onderwijskundig-pedagogische en vakdidactische onderdelen van de lerarenopleidingen voor alle onderwijsniveaus.
- Lever maatwerk naast algemeen beleid rondom talige diversiteit. De concrete situatie verschilt per land, per regio, per gemeente en ook per school en schoolsoort, afhankelijk van onder meer het niveau, de herkomst en de achtergrond van de leerlingen. Niet elk advies is voor elke school of elk onderwijsniveau toepasbaar of raadzaam. Overheden moeten begrip hebben voor de verschillende behoeften van specifieke (soorten) scholen.

Niveauspecifiek

Na de bovenstaande algemene adviezen met betrekking tot standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs volgen hieronder specifiekere adviezen, die op een deel van de onderwijsniveaus, scholen, leraren en leerlingen van toepassing zijn. De uitdagingen verschillen immers naargelang de context.

- Houd in het beleid en in het concrete onderwijs bij de omgang met talige diversiteit rekening met de diversiteit van leerlingen zelf, als individu of als groep: hun leeftijd, niveau, etniciteit, taalprofiel, thuissituatie et cetera.
- Heb voor een zo groot mogelijk effect van beleid op het gebied van talige diversiteit ook oog voor het voorschoolse taalaanbod; dit kan via kinderopvang, maar ook door ouders bewust te maken van het belang van een taalrijke thuisomgeving.
- Zorg naast de beheersing van grammatica, spelling en een adequate woordenschat in de standaardtaal voor zoveel mogelijk stimulansen voor verrijking van het taalgebruik, zowel op het vlak van taalverzorging als dat van taalcreativiteit, receptief en productief. Daarbij sluit de beheersing van de standaardtaal het gebruik van andere variëteiten en talen niet uit. Bij dit alles spelen de individuele kenmerken en talenten van leerlingen uiteraard een rol.
- Sta open voor individuele verschillen en de omgang daarmee in concrete gevallen. Reik leerlingen strategieën aan voor situaties waarin de gesprekspartner een bepaald register of een bepaalde variëteit niet of juist beter beheerst.

- Besteed in het beroepsgericht onderwijs nadrukkelijk aandacht aan taalvaardigheid in de standaardtaal in relatie tot de gevarieerde taalachtergrond van de leerlingen. Breng een duidelijke relatie aan tussen taalvaardigheidsonderwijs en onderwijs in registerbewustzijn en -vaardigheid en de beroepspraktijk, zonder het belang van taalvaardigheid in alle andere aspecten van het leven uit het oog te verliezen.

Regiospecifiek

- Laat de ondersteuning van al dan niet erkende regionale variëteiten en talen over aan lagere overheden, zoals provincies en gemeenten. Omdat ze hun eigen dynamiek, diversiteit en vitaliteit vertonen en geen kernfunctie hebben in het onderwijs, hoeft de centrale overheid ze niet te faciliteren (afgezien van zaakvakonderwijs in Engels, Frans of Duits op meertalige scholen). De overheden in de betreffende regio's moeten bij de Taalunie terecht kunnen voor advies. Het ministerie van Onderwijs kan hier een ondersteunende rol in spelen.
- Lever maatwerkoplossingen voor Brussel. In de complexe, meertalige werkelijkheid van Brussel, met het Frans als dominante taal, is het Nederlands vaak geen thuistaal en/of omgangstaal, terwijl Nederlandstalig onderwijs wel in trek is. Algemeen beleid voor de rest van het taalgebied zal in Brussel niet voor honderd procent toegepast kunnen worden.

Concrete hulp aan scholen en leraren

- Besteed aandacht aan de kennis, vaardigheden en attitude van leraren. Dat is van het grootste belang, omdat leraren essentieel zijn voor het onderwijs in taalvaardigheid, de overdracht van talige kennis op metaniveau en het bevorderen van een respectvolle taalattitude van leerlingen.
 - Zorg dat naast de standaardtaal ook talige diversiteit een prominent onderdeel is van de lerarenopleiding op alle niveaus; niet alleen de kennis erover, maar ook de (vak)didactische aspecten ervan en de houding ertegenover.
 - Zorg dat de vaardigheid in de standaardtaal van aanstaande leraren op niveau is.
 - Neem aandacht voor talige diversiteit en standaardtaal nadrukkelijk op in programma's voor nascholing en zorg dat dat op een didactisch relevante en uitdagende manier gebeurt.
 - Houd expliciet rekening met andere leraren dan leraren Nederlands. Ook die moeten worden toegerust voor een goede omgang met én de standaardtaal én variëteiten van het Nederlands én andere talen. Dit geldt nog sterker bij opleidingen waar Nederlands geen apart vak is, zoals vaak in het beroepsgericht onderwijs.
 - Laat leraren zich vrij voelen hun registervaardigheid actief op school in te zetten en zo een voorbeeld voor leerlingen en collega's te zijn.
- Laat scholen de status van het Standaardnederlands en de omgang met talige diversiteit opnemen in hun talenbeleid (in Vlaanderen is zo'n beleid verplicht, in Nederland nog niet). Een talenbeleidscoördinator op school kan de nodige aandacht voor een goede omgang met talige diversiteit aantrekkelijk en laagdrempelig maken, zodat leraren – die het toch al druk hebben – zich niet extra belast voelen.

- Stimuleer dat er per onderwijsniveau geschikt lesmateriaal wordt ontwikkeld dat talige diversiteit integreert in de onderwijspraktijk.
- Omarm in het beleid ook bottom-up-initiatieven: goede praktijkvoorbeelden uit het onderwijs die bewezen effectief zijn, zouden voor alle scholen beschikbaar gesteld moeten worden. De Taalunie kan dat faciliteren.
- Bied handvatten om ook andere actoren dan alleen leraren in de schoolpraktijk te betrekken bij beleid rondom standaardtaal en talige diversiteit: schoolbesturen, medezeggenschapsraden, onderwijsbegeleidingsdiensten, niet-onderwijzend personeel, ouders/verzorgers e.d.

Slotopmerking

In al zijn diversiteit vormt het continuüm van het Nederlands wel degelijk ook een eenheid. Aandacht voor talige diversiteit en standaardtaal in het onderwijs kan de verstaanbaarheid, de communicatie en het begrip tussen gebruikers van vele variëteiten bevorderen. Daar kan het hele taalgebied, aan beide zijden van de grens (en ook aan de andere kant van de oceaan), van profiteren.

Commissie

Frans Hinskens (voorzitter),

Peter Debrabandere,

Steven Delarue,

Herman Giesbers,

Sjaak Kroon,

Vivien Waszink,

CONCEPT

Verder lezen

De geselecteerde publicaties hieronder bieden waardevolle achtergrondinformatie over standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs en daarbuiten.

- [*Antwoorden op vragen over omgaan met meertaligheid in het onderwijs in het Nederlandse taalgebied*](#) (pdf, 2019).
- [*Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*](#) (pdf, 2017).
- [*Visie op taalvariatie en taalvariatiebeleid*](#) (pdf, 2019).

De volgende literatuurstudie biedt een samenvatting van en verwijzing naar veel relatief recent onderzoek op het terrein van standaardtaal en talige diversiteit.

- *Omgaan met standaardtaal en taalvariatie in het Nederlandse en Vlaamse onderwijs* (pdf, 2018). [link]

CONCEPT

Bijlage

Enquête

CONCEPT